

More i međunarodno pravo

I.

Značaj. More zauzima blizu tri četvrtine zemljine površine (od 510 milijuna km² površine zemlje, more obuhvata preko 361 milijuna km² ili 70,8⁰/₀). Već iz same te činjenice proizlazi ogramna važnost mora. Stara je istina da more ne razdvaja narode nego ih spaja. Njegova velika prostranstva su svima otvoreni put, kojim dolaze u vezu države i kontinenti. Danas se daleko najveći dio svjetskog prometa (oko 75⁰/₀) obavlja morem, zahvaljujući povezanosti svih mora i jeftinoći pomorskog prijevoza. Pored toga i druge su koristi od mora velike — turizam, ribolov, morska sol, energija i drugo. Otuda su države od vjekada nastojale ostvariti svoje zahtjeve na more. U početku upotrebom sile jačega, a kasnije su putem međunarodnih običaja i ugovora uređivale svoje međusobne odnose s obzirom na more. Tako je postepeno nastajalo i razvijalo se međunarodno pravo mora.

Historijski razvoj. — U Starom vijeku, dok je plovidba bila ograničena, nije postojao opće priznati pojam o pravu na more. Ukoliko je neka država imala naročiti interes na neka mora, ona je silom nastojala da ih zadrži pod svoju vlast, sve dok ne bi bila postignuta od jače sile. Takvo shvatanje o pravu na more — da se silom stiče pravo — doprinosilo je da su se ratom rješavali sporovi i osvajala prava na moru. Istorija pomorskih ratova pruža nam mnoštvo takvih primjera (ratovi između Rima i Kartagine, Atine i Persije i sl.). Ipak, u Starom vijeku već dolazi do shvatanja da more ne može pripadati jednoj državi. Načelo slobode mora ističe se u djelima čuvenih rimskih pravnika Marcijanusa, Pomponiusa, Ulpianusa i drugih kao pravilo: »More je stvar zajednička kao vazduh ili voda kišnica. Upotreba mora slobodna je svima.«¹

Rimsko pravo stvaralo je opće pravne pojmove, ali ne i za obalno more, jer ga tada još nije bilo, pošto je uspostavom rimske svjetske države more pripadalo u cjelinu pod vlast jedne sile, koja je držala sve obale. Ono je bilo njeno unutrašnje more. Rimljani su nazivali Sredozemno more »Mare nostrum« (»naše more«).

U Srednjem vijeku, poslije raspada Rimskog carstva, preovladavaju shvatanja o pravu na djelove mora od strane mnogih država koje su tada nastale. Otkrićem Amerike, novih zemalja i morskih putova i razvitkom trgovine, javile su se pretenzije za apsolutnom vlašću na morima. Gotovo sve veće pomorske sile svojataju pravo na pojedina mora pa čak i na čitave oceane. Španija je tvrdila da ima isključivo pravo na Pacifik i Karipsko more, Portugal je svojatao Indijski ocean i Atlantski ocean južno od Maroka, Švedska i Danska postupale su na sličan način u pogledu Baltičkog mora. Velika Britanija je isticala pravo na sva mora koja je okružuju, pozivajući se na neospornu moć svoje flote, dodajući uz to čudnovat razlog, da joj njen otočni položaj daje pravo da može kontrolirati mora u svim pravcima, pošto su ona produžetak britanske teritorije. Ona je tražila, da nijedan brod ne može ploviti morima, koja je okružuju, bez njenog dopuštenja, da se njena zastava svuda prva pozdravlja i da engleska flota ima pravo nadzora nad svim drugim zastavama. Venecija je opet stalno nastojala da ostvari gospodstvo nad Jadranskim morem, neosnovano tvrdeći da ono pripada samo njoj, što se, uz naročite svečanosti, simbolički prikazivalo bacanjem prstena u more, koje je imalo značaj »vjenčanja« Venecije sa Jadranskim morem.² U takvim zavojevačkim teznjama nailazila je Venecija na žestok otpor hrvatske flote, koja je uspješno suzbijala mletačku plovidbu istoč-

¹ Zoričić, Teritorijalno more, Zagreb, 1953, str. 6.

² IBID, str. 7.

nim Jadranom i to tako da su Mleci bili prisiljeni na kompromis sa Hrvatima: za slobodnu plovidbu po njihovu moru plaćali su im stalni godišnji danak.

U Srednjem vijeku gusarstvo je bilo naročito razvijeno uzimajući velikog maha na svim morima. Nesigurnost morskog puta bila je skoro potpuna, a plovidba je predstavljala veliki rizik. Misao da more treba da bude slobodno, a nikome podvlašćeno, pojavljuje se ponekad, najčešće kad je nekome trebalo da suzbije tuđe pretenzije.

Početak XVII. stoljeća konačno prevladava misao o slobodi otvorenog mora. To su u prvom redu omogućili izmijenjeni materijalni uvjeti. Feudalizam je bio u procesu raspadanja a novoj — buržujskoj klasi bio je potreban slobodan pomorski put za sve veći razvoj trgovine. Međutim za pobjedu te ideje mnogo je doprinijela i pravna nauka. Veliki holandski pravnik i naučnik Hugo Grotius u svom čuvenom djelu »Mare liberum« (Slobodno more) objavljenom 1609. godine, dokazao je da ni jedna država nema pravo na okupaciju otvorenog mora, jer je ono po svojoj prirodi namijenjeno korišćenju svih država i da ga nijedna mornarica ne bi bila u stanju podvlastiti. Grotiusov je duh pobijedio jer je bio u skladu sa daljim razvojem društva. Tako je najveći dio svjetskih mora postao slobodno more kao »zajedničko dobro« svih naroda, nad kojim nijedan od njih nema vlasti. Drugi, manji dio, relativno uzani pojas mora uzduž obale (obalno more) svake pomorske države predstavlja dio njihovog državnog područja, nad kojim se prostire državna vlast (suverenost).

Područja na moru

Međunarodno pravo mora razvijalo se kroz stoljeća. Najprije kao običajno pravo, a tek krajem XIX. stoljeća neke manje pojedinosti uređuju se međunarodnim ugovorima. Opsežna kodifikacija izvršena je pod okriljem Ujedinjenih naroda, na konferenciji o pravu mora, održanoj u Ženevi 1958. kojoj je prisustvovalo 86 država. Donesene su 4 konvencije: 1. o otvorenom moru, 2. o teritorijalnom moru i vanjskom morskome pojasu, 3. o ribolovu i očuvanju bioloških bogatstava otvorenog mora, i 4. o epikontinentalnom pojasu. Međutim, do danas nije postignut sporazum o širini teritorijalnog mora.

More, koje predstavlja jedinstvenu fizičku cjelinu, sa stanovišta međunarodnog prava dijeli se na više područja, za koja vrijede donekle različita pravila. Nabrajajući ih po redu udaljenosti od obale, to su: 1. unutrašnje morske vode, 2. teritorijalno more i 3. otvoreno more. Pored toga, suvremeno pravo mora poznaje i dva specifična instituta: vanjski morski pojas i epikontinentalni pojas.

Unutrašnje morske vode su prvi pojas mora, koji se proteže neposredno uz samo obalu neke države. Obuhvataju luke, zalive, sidrišta, more između kopna i otočja, ako ono nije suviše udaljeno od obale. Unutrašnje morske vode zajedno sa vazdušnim prostorom iznad njih i njihovim dnom i podzemljem, čine sastavni dio područja obalne države i nalaze se pod njenom vlašću (suverenostu) baš kao i njeno kopneno područje. Svaka obalna država određuje svojim propisima područje svojih unutrašnjih morskih voda i režim u njima. Opće je pravilo da u ovo područje ne mogu uplovjavati strani brodovi bez odobrenja države kojem ono pripada.

Teritorijalno more je morski pojas, koji se proteže uzduž cijele obale neke države, odnosno uz njene unutrašnje morske vode. Širina teritorijalnog mora računa se od crte koja zatvara unutrašnje morske vode, gdje ih ima, ili od obale (temeljna ili polazna crta). Od temeljne crte prema pučini prostire se u određenoj širini (koju određuje svaka država za sebe) teritorijalno more, čija je vanjska granica uvijek paralelna sa temeljnom crtom. **Vanjska granica teritorijalnog mora ujedno je i državna granica** one države kojoj to more pripada. Suvremena praksa priznaje najveću širinu teritorijalnog mora od 12 nm. Neke južnoameričke države odredile su širinu svojih teritorijalnih mora čak 200 nm (Chile, Peru i Ecuador) što im nije priznato. Naše teritorijalno more široko je 10 nm. Teritorijalno more je također dio državnog područja. Nad njim se proteže suverenost obalne države, na zračni prostor iznad njega, kao i na njegovo dno i podzemlje. Međutim, vlast obalne države u njenom teritorijalnom moru ograničena je pravom neškodljivog prolaska stranih brodova,

koji ona mora trpjeti radi nesmetane plovidbe. Ipak je njeno pravo da ocijeni u svakom konkretnom slučaju kad je prolaz stranog broda škodljiv i da zatraži od njega da napusti njeno teritorijalno more. Pravni položaj stranih brodova u našem teritorijalnom moru određen je našim unutrašnjim propisima, koji su usaglašeni sa Ženevskim konvencijama o pravu mora od 1958. (ratificiranim od strane naše zemlje 1965). Za svaku vrstu broda postavljeni su posebni propisi (trgovačke, ratne, ribarske brodove itd.). Tako je na pr. propisano za strane podmornice da moraju ploviti na površini i vijati svoju zastavu.

Otvoreno more obuhvata sve djelove mora koji ne pripadaju teritorijalnom moru ili unutrašnjim morskim vodama neke države. To je najveći dio ogromnog morskog prostranstva, koji ne pripada nijednoj državi niti ma koji njegov dio. Ono je slobodno za sve narode i njihovo je zajedničko dobro koje mogu slobodno koristiti pod uvjetima koje određuju pravila međunarodnog prava. Ta sloboda, kako za obalne tako i za neobalne države, naročito podrazumijeva: 1. slobodu plovidbe, 2. slobodu ribolova, 3. slobodu polaganja podmorskih kablova i cjevovoda i 4. slobodu preleta. — Ratni brodovi na otvorenom moru uživaju potpuni imunitet od vlasti država, osim države čiju zastavu vijaju. Ratni brod na otvorenom moru ne smije zastaviti trgovački brod, osim ako postoji ozbiljan razlog da se vjeruje: 1. da se taj brod odao morskome razbojništvu (pirateriji); ili da se taj brod bavi trgovinom robljem; ili da je brod istog državljanstva kao i ratni brod.

Vanjski morski pojas je dio otvorenog mora, koji se prostire uz vanjsku granicu teritorijalnog mora. U njemu obalna država može vršiti samo pojedine, strogo određene i ograničene funkcije, da bi spriječila prekršaje svojih zakona o carinskom, fiskalnom i sanitarnom nadzoru ili nadzoru nad useljavanjem, učinjene na njenoj teritoriji ili njenom teritorijalnom moru. Vanjski morski pojas ne spada u državno područje obalne države.

Epikontinentalni pojas obuhvata samo dno i podzemlje otvorenog mora, koji se mjeri od vanjske granice teritorijalnog mora do dubine od 200 metara, ili i preko te dubine do onoga mjesta gdje dubina mora još dopušta iskorišćavanje prirodnih bogatstava (na pr. nafte, za koju su već počela istraživanja na Jadranu). Između naše države i Italije dno Jadranskog mora (koje leži između naše i talijanske obale) ugovorom je podijeljeno po principu geometrijske sredine.

— U okviru ovog članka nismo se mogli detaljnije upoznat sa mnogim veoma važnim pravilima međunarodnog prava mora, koje mora poznavati svaki pomorac jer je on taj koji ga primjenjuje. Na stranicama našeg lista .mat će mo prilike da se ubuduće potpunije upoznamo.

II.

MEĐUNARODNO PRAVO MORA OTVORENO (SLOBODNO) MORE

Nad ovim prostorom nema suverenitet ni jedna država. Ono je u tom smislu slobodno jer ne pripada nikome, ili, bolje rečeno, pripada svim narodima kao zajednici međunarodnog prava, pod uvjetom da se pridržavaju njegovih pravila. — Sloboda i sigurnost plovidbe predstavlja stručnost onih koji plove po moru, a u tu stručnost spada i dovoljno poznavanje međunarodnog prava mora.

Na početku, da se podsjetimo: More, koje predstavlja jedinstvenu fizičku cjelinu, sa stanovišta međunarodnog prava podijeljeno je na unutrašnje morske vode, teritorijalno more i otvoreno (ili slobodno) more. Svako od navedenih područja na moru ima različiti pravni režim s obzirom na slobodu plovidbe i pravni položaj brodova. Unutrašnje morske vode (luke, zalivi, ušća rijeka, sidrišta i more između otočja) i teritorijalno more nalaze se pod suverenitetom (vlašću) dotičnih obalnih država i predstavljaju dio njihovog državnog područja. Vanjska linija teritorijalnog mora jedne države je njena državna granica na moru.

Šta je to otvoreno more?

Otvorenim ili slobodnim morem nazivamo velika morska prostranstva, koja se nalaze izvan unutrašnjih morskih voda i teritorijalnog mora. Otvoreno more ne pripada nijednoj državi. Niko ne može polagati isključiva prava nad njim ili njegovim djelovima. Otvoreno more je, dakle, stvar neprisvojena i koja se ne može prisvojiti, jednako kao i zrak ili toplina sunca na primjer. Otvoreno more ne nalazi se pod suverenitetom bilo koje države. Po svom karakteru ono je dobro svih naroda pa i onih koji nemaju izlaz na more. Države na otvorenom moru mogu vršiti vlast isključivo nad brodovima svoje zastave. Prema tome osnovno načelo međunarodnog prava na kojem se zasniva pravni režim otvorenog mora jeste načelo slobode mora. Odatle i njihov drugi naziv: slobodno more. Međutim, nije oduvijek bilo tako.

Malo historije

Ideja o slobodi mora — da more ne može pripadati jednoj državi, da nad njim ne može nitko steći isključivi posjed i da se sa njim može svako služiti bez štete za drugoga — javlja se još u Starom vijeku u djelima čuvenih rimskih pravnika (Ulpianusa, Pomponiusa i dr.) kao pravilo izraženo riječima: »More je stvar zajednička kao zrak ili voda kišnica. Upotreba mora slobodna je svima.« Međutim, drugom polovinom Srednjeg vijeka preovladala je tendencija povlašćivanja mora. Skoro sve veće pomorske sile svojatale su pravo na djelove otvorenog mora, čak i na čitave oceane. Tako je na primjer Portugal smatrao Indijski ocean svojim morem, a Spanija Tih ocean. Venecija je svojatala pravo na Jadran. Došlo je do oštrih sporova naročito kad su Portugalci spriječavali Holandanima trgovinu sa Indijom. Cvaj spor dao je povoda jednom od najvećih pisaca međunarodnog prava, holandskom pravniku Hugu Grotiusu za njegovo čuveno djelo »Mare liberum« (Slobodno more) koje je objavljeno 1609. godine. Grotius je prvi u teoriji razradio načelo slobode mora. Suprotstavljajući se dotadašnjoj praksi povlašćivanja djelova otvorenog mora od strane velikih sila, Grotius je dokazao da mora i mogu pripadati pojedinim državama, jer se faktički ne mogu zaposjesti niti okupirati, niti potčiniti isključivoj vlasti, pošto prirodno pravo ne dopušta nikome da prisvoji ono što je neiscrpljivo i što bez ičije štete može koristiti svima. Otuđa otvoreno more, koje je po samoj prirodi stvari slobodno, predstavlja opće dobro čovječanstva. Grotiusove ideje bile su žestoko napadnute od nekih država, naročito od Velike Britanije. Prošla su skoro lva stoljeća do njihovog potpunog ostvarenja. Danas je načelo slobode otvorenog mora opće priznato u međunarodnom pravu. Ženevska konvencija o otvorenom moru od 1958. potvrdila je to načelo u članu 2. sljedećim riječima: »Pošto je otvoreno more slobodno za sve narode, nijedna država ne može polagati zakonito pravo da ma koji njegov dio podvrgne svojoj suverenosti.«

Osnovna pravila režima otvorenog mora

Iako otvoreno more ne pripada nijednoj državi, to ne znači da ne njemu može da radi tko šta hoće, da vlada anarhija i bezvlašće. Svatko može uživati slobodu mora u tolikoj mjeri da koristeći svoju slobodu ne ugrožava slobodu drugih. Načelo slobode mora temelji se na stvarnim društvenim potrebama, naročito na potrebama međunarodne razmjene dobara. Otvoreno more je objekt međunarodnog prava, jer ono nije podvrgnuto ni jednom od postojećih nacionalnih poredaka, ni jednoj državnoj vlasti, već je izravno podvrgnuto pravilima međunarodnog prava. Države u tom prostoru mogu vršiti vlast samo utoliko, ukoliko to međunarodno pravo dopušta. To znači da se sloboda otvorenog mora ostvaruje pod uvjetima koje određuje konvencija o otvorenom moru, donijeta u Ženevi 1958. i druga pravila međunarodnog prava. Ona, kako za obalne tako i za neobalne države, podrazumijeva naročito:

- 1) slobodu plovidbe;
- 2) slobodu ribolova;
- 3) slobodu polaganja podmorskih kablova i cjevovoda;
- 4) slobodu preleta.

Sloboda plovidbe. — Sloboda plovidbe je najveća tekovina razvoja međunarodnog prava mora i najpotpuniji odraz slobode mora uopće i njen najbitniji sadržaj. Sve države obalne i neobalne imaju pravo da njihovi brodovi, bilo ratni ili neratni mogu ploviti otvorenim morem bez ikakvih ograničenja. Međutim, da bi se izbjeglo svako bezvlašće i anarhija na otvorenom moru, kao svaka zloupotreba principa njegove slobode, brodovi moraju da ispune niz uvjeta, a jedan od prvih je **državna pripadnost broda**. Čitav režim otvorenog mora zasniva se na toj činjenici. Brodovi imaju državnu pripadnost države čiju su zastavu ovlašćeni da viju. Svaka država utvrđuje svojim internim propisima pod kojim uvjetima brodovi stiču pravo na njenu državnu pripadnost i pravo na vijanje njene zastave. Vijanje zastave je vidan znak državne pripadnosti broda. Osnovno je pravilo da brod potpada pod vlast i sudbenost (jurisdikciju) one države čiju zastavu vije, a država koja mu je dala to pravo preuzima odgovornost za taj brod. Putem brodskih isprava utvrđuje se da brod pripada određenoj državi i da ima pravo vijanja njene zastave. Brod može ploviti samo pod zastavom jedne države i ne smije je mijenjati za vrijeme putovanja, osim u slučaju stvarnog prenosa vlasništva. Radi sigurnosti plovidbe moraju se poduzeti sve potrebne mjere obezbjeđenja, naročito u pogledu: održavanja veze i spriječavanja sudara, sastava posade, izgradnje i opreme broda i njegove sposobnosti za plovību. Uz pojam sigurnosti naročito je vezana i stručnost brodske posade, posebno komandnog osoblja. A u tu stručnost, što ovdje posebno ističemo, ulazi i dovoljno poznavanje međunarodnog prava mora.

U slučaju sudara ili kakvog drugog događaja na otvorenom moru, a koji povlači krivičnu ili disciplinsku odgovornost, isključivo su nadležne vlasti države čiju zastavu brod vije, ili države čije su odgovorne osobe državljeni.

Svaki brod ima obavezu da pruža pomoć i vrši spasavanje na moru ukoliko to može učiniti bez velike opasnosti za vlastitu sigurnost.

Pravo zaustavljanja i zapljene na otvorenom moru

Prije svega treba reći da ratni brodovi na otvorenom moru uživaju potpuni imunitet od vlasti država, osim države čiju zastavu viju. To znači da nad jednim ratnim brodom može vršiti vlast samo njegova država i nitko više.

Ostali brodovi (koji nisu ratni) mogu biti zaustavljeni na otvorenom moru od ratnih brodova bilo koje zastave, ali samo u slučaju ako postoji ozbiljan razlog da se vjeruje:

1. da se dotični brod odao morskome razbojništvu (pirateriji), ili
2. da se brod odaje trgovini robljem, ili
3. da je brod koji vije stranu zastavu ili odbija da istakne svoju zastavu u stvari brod iste državne pripadnosti kao i ratni brod.

Zapljenu zbog djela morskog razbojništva mogu izvršiti samo ratni brodovi ili vojni vazduhoplovi. Pošto je danas skoro sasvim nestala piraterija i trgovina robljem, to i trgovački brodovi na otvorenom moru praktično uživaju imunitet od vlasti drugih država. Međutim, neki strani brod može biti progonjen i na otvorenom moru od strane vlasti obalne države, ako je povrijedio njene propise dok se nalazio u njenom obalnom moru, pod uvjetom da je progon otpočeo dok se strani brod ili njegov čamac nalazio u obalnom moru i pored toga da progon nije bio prekinut. Pravo gonjenja prestaje čim progonjeni brod uđe u teritorijalno more bilo svoje ili neke treće države.

Na kraju ovog kratkog prikaza pravnog režima otvorenog mora, u kojem nije moglo biti sve rečeno što u tom pogledu treba da zna jedan pomorac, ukazujemo i to: da nuklearni pokusi kao i najnovije potapanje nervnih bojnih otrova od strane SAD na dno otvorenog mora, predstavljaju zloupotrebu slobode mora i suprotni su međunarodnom pravu mora.

OBALNO MORE JUGOSLAVIJE

Iako more čini jedinstvenu fizičku cjelinu, sa stajališta modernog prava podijeljeno je ono na više područja, između kojih nema vidljive granice, ali se međusobno razlikuju po pravnom režimu, odnosno prema sadržaju dr-

žavne vlasti. Suvremeno međunarodno pravo dijeli svā mora, izuzev mora koja u cjelini pripadaju pojedinim državama (na pr. Azovsko more — SSSR), na tri glavna područja (pojasa): 1. unutrašnje morske vode, 2. teritorijalno more i 3. otvoreno more (slobodno more). Pored toga međunarodno pravo mora ubraja u novije vrijeme još dva specifična instituta: vanjski morski pojas i epikontinentalni pojas.

Obalno more je specifičan termin jugoslavenskog zakonodavstva, koje ne nailazimo u drugim pravima, niti u međunarodnom pravu. Obalno more Jugoslavije je zajednički naziv za njene unutrašnje morske vode i njeno teritorijalno more, koji su sastavni dio njenog državnog područja. Nad cijelim ovim područjem proteže se vlast (suverenost) Jugoslavije. »Suverenost Jugoslavije na moru prostire se na njeno obalno more, uključujući i zračni prostor iznad njega, kao i na dno i podzemlje tog mora. Obalno more Jugoslavije sačinjavaju unutrašnje morske vode i teritorijalno more«. (čl. 1. Zakona o obalnom moru, vanjskom morskom pojasu i epikontinentalnom pojasu Jugoslavije, »Sl. list« SFRJ br. 22/1965). Vanjska granica našeg teritorijalnog mora ujedno je državna granica Jugoslavije na moru. Za razliku od suhozemnih granica, ova na moru, koja je i naša najduža granica, nije ni s čim obilježena da bi bila vidljiva, pa je može pronaći samo onaj tko poznaje propise koji se odnose na nju i pravila međunarodnog prava o izračunavanju granica na moru.

Svaka država ima pravo da svojim unutrašnjim propisima regulira režim u svojem obalnom moru, što treba da bude usklađeno sa pravilima međunarodnog prava mora. Tako je i naša zemlja pristupajući Ženevskim konvencijama o pravu mora od 1958. god. (1. k. o teritorijalnom moru i vanjskom morskom pojasu, 2. k. o otvorenom moru, 3. k. o ribolovu i očuvanju bioloških bogatstava otvorenog mora i 4. k. o epikontinentalnom pojasu) istog dana (23. maja 1965) donijela novi Zakon o obalnom moru vanjskom morskom pojasu i epikontinentalnom pojasu Jugoslavije, koji je potpuno usklađen sa međunarodnim pravom.

Unutrašnje morske vode Jugoslavije obuhvataju njene luke, zalive, sidrišta, ušća rijeka i dijelove mora koji se nalaze između obale kopna i otoka u blizini obale. To je područje u kojem naša država vrši potpunu i ničim ograničenu vlast. Prema pravilima Konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom morskom pojasu, obalna država ima pravo, osim navedenog, obuhvatiti i šira područja na moru u unutrašnje morske vode, ako ima takvu obalu koja je duboko razvedena, ili ako ima niz otoka uzduž obale kopna u neposrednoj blizini. U tom slučaju tzv. metodom pravih linija, koje se povlače od najistaknutijih točaka tih otoka, dobija se granica unutrašnjih morskih voda, koja je ujedno i osnovna (polazna) linija za izračunavanje širine teritorijalnog mora. Tako su i našim Zakonom određene granice unutrašnjih morskih voda. One obuhvaćaju prave linije koje spajaju slijedeće točke na obali kopna i na obali otoka:

a) rt Zarubača — jugoistočni rt otoka Mrkan — južni rt otoka Sv. Andrija — rt Gruj (na otoku Mljetu)

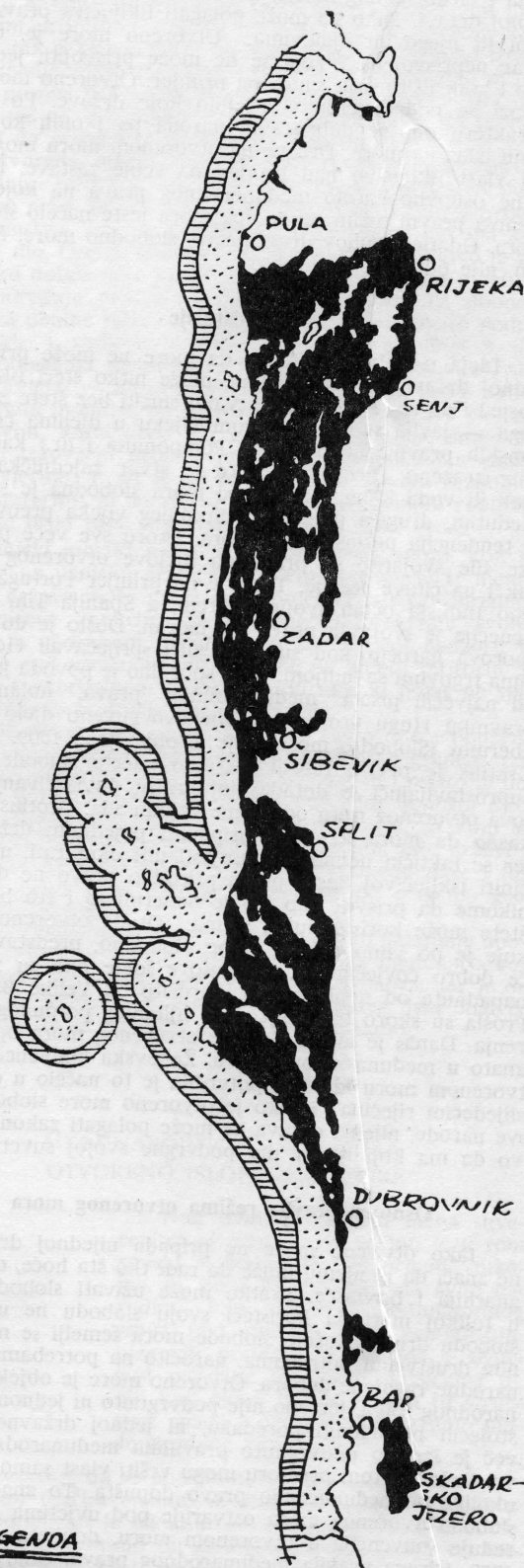
b) rt Korizmeni (otok Mljet — otočić Glavat — rt Struga (otok Lastovo) — rt Veljeg Mora (otok Lastovo) — jugozapadni rt otoka Kapište — rt Velo Danče (otok Korčula) — rt Proizd — jugozapadni rt otoka Vodnjak — rt Rat (otok Drvenik mali) — hrid Mulo — hrid Blitvenica — otok Purara otok Balun — otok Mrtovac — otok Garmenjaka Veli — točka na Dugom otoku s koordinatama $43^{\circ} 51' 12''$ N i $15^{\circ} 10' 00''$ E;

c) rt Veli Rat (Dugi otok) — hrid Masarine — rt Margarina (otok Susak) — plićina Albanež — otok Crunj — hrid Sv. Ivan na Pučini — plićina Mramori — otok Alež — rt Kastanjija.

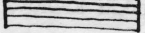
Kao što vidimo svi su naši otoci obuhvaćeni granicom unutrašnjih morskih voda, osim otoka: Visa, Palagruža, Sušac, Svetac i Jabuka, koji su daleko istureniji na pučinu, pa se na njih ne može primijeniti metoda pravih linija. Navedenom granicom nisu obuhvaćene sve naše luke i zalivi, koje već prema osnovnom pravilu spadaju u unutrašnje morske vode, tako na pr. zaliv Trašte, Boka Kotorska, Piranski, Koperski i sl.

Da bi se jedna uvala mogla računati u zaliv treba da ispuni tri uvjeta: 1. njene obale moraju pripadati istoj državi, 2. njena površina mora biti bar jednaka ili veća od

Skica obalnog mora i vanjskog pojasa Jugoslavije

LEGENDA

- UNUTRAŠNJE MORSKE VODE.
- TERITORIJALNO MORE
- VANJSKI MORSKI POJAS

površine polukruga, čiji je promjer jednak dužini prave linije, koja zatvara ulaz u tu uvalu i 3. širina ulaza ne može biti veća od 24 nm. Gore navedeni zalivi ispunjavaju te uvjete.

Vrijedi opće pravilo da u unutrašnje morske vode ne mogu uplovljavati strani brodovi bez dozvole obalne države. Posebno to važi za strane ratne brodove, koji ne smiju uploviti, odnosno preći granicu unutrašnjih voda a da prethodno nisu dobili dozvolu od strane nadležnih organa države (SIV).

Teritorijalno more Jugoslavije

Teritorijalno more obuhvata morski pojas koji se proteže neposredno uz unutrašnje morske vode, odnosno uz obalu (ispred koje nema unutrašnjih morskih voda). Do danas nije postignut sporazum o širini teritorijalnog mora, međutim je praksa da svaka država određuje širinu teritorijalnog mora, koja ne treba da pređe 12 nm. Naše teritorijalno more široko je 100 nm, Linija (granica) koja zatvara unutrašnje morske vode, a tamo gdje ih nema linija obale kod najniže osjeka, predstavljaju **polaznu liniju** za mjerenje širine teritorijalnog mora. Tako ćemo dobiti njegovu vanjsku granicu, čija je svaka točka udaljena od polazne linije 10 nm i koja je na taj način paralelna polaznoj liniji, odnosno granici unutrašnjih morskih voda i liniji obale. Svaki otok ima svoje teritorijalno more. Pojas teritorijalnog mora, zračni prostor iznad njega kao i njegovo dno i podzemlje, dio su državnog područja Jugoslavije, a vanjska granica teritorijalnog mora, ponovno naglašavamo, jeste njena državna granica na moru. Prema tome vlast naše države prostire se i na pojas teritorijalnog mora, samo je ona donekle u ovom području mora ograničena neškodljivim prolazom stranih brodova. Pod **neškodljivim prolazom** podrazumijeva se plovidba kroz teritorijalno more, bez ulazanja u unutrašnje morske vode, najkraćim putem i bez zadržavanja, pod uvjetom da ne dira u poredak i sigurnost obalne države.

— **Pravni položaj stranih brodova u našem teritorijalnom moru**, određen je prema vrsti brodova, već prema tome da li se radi o trgovačkom brodu, ribarskom brodu, stranoj jahti, stranom ratnom brodu ili stranom nuklearnom brodu.

Strani trgovački brodovi imaju pravo neškodljivog prolaska kroz naše teritorijalno more, s tim da se pridržavaju svih propisa i ograničenja za plovidbu. Oni kao i njihova posada potpadaju pod isključivu nadležnost naših državnih organa za sva kažnjiva djela, koja bi eventualno izvršili u našem teritorijalnom moru.

Strani ribarski brod za vrijeme prolaska kroz teritorijalno more dužan je da svu opremu koja služi za ribolov držati uskladištenu ili zapečaćenu. Mora ploviti najkraćim putem, brzinom manjom od ekonomske, bez zaustavljanja ili sidrenja, osim ako je to neophodno zbog više sile, i mora nositi vidno istaknute oznake ribarskog broda. Ovo se ne odnosi na ribarske brodove, koji imaju dozvolu za ribolov u našem moru, na osnovu međunarodnog ugovora.

Strani ratni brodovi mogu ploviti kroz naše teritorijalno more, bez prethodnog odobrenja, s tim da se strogo pridržavaju svih važećih propisa, da njihov prolazak bude u svakom pogledu **neškodljiv**. Prolazak će biti neškodljiv tako dugo dok strani ratni brod ne upotrebi teritorijalno more SFRJ za pripremanje, pokušaj ili izvršenje ma kog djela ili radnje štetne za sigurnost i javni poredak SFRJ, njene materijalne ili sanitarne interese, kao i sigurnost plovidbe u njenom teritorijalnom moru. Više od tri strana ratna broda iste državne pripadnosti ne mogu se u isto vrijeme nalaziti u jugoslavenskom teritorijalnom moru. U pogledu podmornica zapisano je da one moraju ploviti na površini i vijati zastavu svoje države. Na zahtjev naših nadležnih organa, u slučaju škodljivog boravka stranog ratnog broda u našem moru, on je dužan napustiti naše teritorijalno more.

Pravo progona stranih brodova. Gonjenje broda strane državne pripadnosti poduzet će se ako nadležni organ osnovano sumnja da je taj brod ili njegov čamac povrijedio naše propise. Gonjenje se može poduzeti samo dok se

taj brod ili njegov čamac nalaze u našem obalnom moru ili vanjskom morskome pojasu i ako se ne zaustavi pošto mu je prethodno dat poziv da stane. Gonjenje se može nastaviti i na otvorenom moru pod uvjetom da taj program ne bude prekinut i sve dok strani brod ne uplovi u teritorijalno more svoje ili neke treće države. Pravo progona mogu vršiti samo jugoslavenski ratni brodovi ili ratni zrakoplovi ili drugi brodovi i zrakoplovi za to vlašteni.

Na kraju upoznajmo se ukratko sa vanjskim morskim pojasom i epikontinentalnim pojasom Jugoslavije.

Vanjski morski pojas, nije dio našeg državnog područja. To je pojas otvorenog mora, širine 2 nm, računajući od vanjske granice teritorijalnog mora u pravcu otvorenog mora. U tom pojasu mora naša država može vršiti samo kontrolu radi sprječavanja povreda carinskih, fiskalnih i sanitarnih propisa i propisa o prelasku granice, kao i radi kažnjavanja zbog povrede tih propisa u našem obalnom moru. U svakom drugom pogledu vanjski morski pojas potpada pod pravni režim otvorenog mora.

Epikontinentalni pojas (kontinentalni sloj) obuhvata morsko dno i podzemlje otvorenog mora, računajući od vanjske granice, do mjesta gdje dubina vode nad morskim dnom dopušta iskorišćavanje morskog dna i podzemlja. Naša zemlja vrši suvremena prava nad epikontinentalnim pojasom, koja se odnose na iskorišćavanje prirodnih bogatstava tog pojasa (sloja), koja obuhvataju rudno (npr. naftu) i drugo neživo bogastvo morskog dna i njegova podzemlja, kao i žive organizme koji su u periodu kada se mogu loviti nepokretni na morskome dnu ili ispod njega ili se mogu kretati samo u stalnom fizičkom dodiru sa morskim dnom ili podzemljem. Nad stupom morske vode, koja je sastavni dio otvorenog mora, obalna država nema nikakva prava.

PRAVNI ODNOSI U PODRUČJU UNUTRAŠNJIH MORSKIH VODA JUGOSLAVIJE

Iako su unutrašnje morske vode i teritorijalno more sastavni djelovi obalnog mora, koje ulazi u državno područje SFRJ između njih postoje razlike u pravnom režimu: dok strani brodovi imaju pravo neškodljivog prolaska teritorijalnim morem, takvo pravo ne postoji za unutrašnje morske vode.

Nad unutrašnjim morskim vodama svaka obalna država vrši potpunu vlast kao i nad svojim kopnenim područjem.

Ukratko da se podsjetimo: More, koje predstavlja jedinstvenu fizičku cjelinu sa stajališta međunarodnog prava podijeljeno je na 3 glavna područja: unutrašnje morske vode, teritorijalno more i otvoreno (slobodno) more. Pored toga, u novije vrijeme, međunarodno pravo poznaje još dva specifična instituta: vanjski morski pojas i epikontinentalni pojas. Prvi je pojas otvorenog mora, koji se graniči sa teritorijalnim morem u kojem obalna država vrši, samo neka ograničena prava: fiskalni, carinski i sanitarni nadzor kao i nadzor nad useljavanjem. Drugi (epikontinentalni pojas) tiče se isključivo morskog dna i podzemlja, koje leži izvan vanjske granice teritorijalnog mora i prostire se do dubine od 200 metara, pa i dalje do linije gdje dubina mora, dopušta iskorišćavanje prirodnih bogatstava morskog dna i podzemlja, nad kojima obalna država vrši svoja suverena prava. — Otvoreno more je slobodno za sve narode i nijedna država nema pravo da podvrgne ma koji njegov dio svojoj vlasti. Međutim, takva pravila ne vrijede za jedno relativno usko područje mora, koje se proteže uzduž obala: unutrašnje morske vode i teritorijalno more, koji čine državno područje obalne države (u našem zakonodavstvu oba pojasa nose skupni naziv: obalno more). Iako nad obalnim morem, država kojoj ono pripada, vrši suverenitet (vlast), ono nije jedinstveno morsko područje, koje bi cijelim svojim prostranstvom imalo istovjetan pravni status. Stoga se ono dijeli na dva pomenuta pojasa, čiji je pravni režim u mnogome različit. Jed-

na od bitnih razlika sastoji se u slijedećem: dok strani brodovi, uključujući tu i ratne, imaju pravo neškodljivog prolaska kroz teritorijalno more, takvo pravo kroz unutrašnje morske vode ne postoji. U okviru ovog članka detaljnije ćemo se upoznati sa pravnim režimom unutrašnjih morskih voda naše države.

Unutrašnje morske vode

Pojam i granice. — Unutrašnje morske vode su pojas mora, koji je najuže vezan za kopnenu teritoriju obalne države i nad kojim ona ima potpunu vlast (suverenitet). Kao pravni pojam nastale su praksom država još u Srednjem vijeku. Danas su opće prihvaćene kao međunarodni institut. Ženevskom konvencijom o teritorijalnom moru i vanjskom morskom pojasu od 1958. godine njihov pravni status (položaj) jedinstveno je uređen u međunarodnom pravu, naročito u pogledu njihovih granica. U saglasnosti sa propisima međunarodnog prava svaka država svojim propisima određuje granice svojih unutrašnjih morskih voda. Granice unutrašnjih morskih voda naše države određene su Zakonom o obalnom moru, vanjskom morskom pojasu i epikontinentalnom pojasu Jugoslavije (objavljenom u »Službenom listu« SFRJ broj 22/1965). One obuhvaćaju: 1. luke i zalive na obali kopna i otoka, 2. ušća rijeka, 3. djelove mora između obale kopna i pravih linija koje spajaju slijedeće točke na obali kopna i na obali otoka:

a) rt Zarubača — jugoistočni rt otoka Mrkan — južni rt otoka Sv. Andrija — rt Gruj (na otoku Mijetu);

b) rt Korizmeni (otok Mljet — otočić Glavat — rt Struga (otok Lastovo) — rt Veljeg mora (otok Lastovo) — jugozapadni rt otoka Kapište — rt Velo Danče (otok Korčula) — rt Proizd — jugozapadni rt otoka Vodnjak — rt Rat (otok Drvenik mali) — hrid Mulo — hrid Blitvenica (otok Purara — otok Balun — otok Mrtovac — otok Garmenjaka Veli — točka na Dugom otoku s koordinatama 43° 53' 12" sjeverne geografske širine i 15° 10' 00" istočne geografske dužine;

c) rt Veli Rat (Dugi otok) — hrid Masarine — rt Margarina (otok Susak) — pličina Albanež — otok Grunj — hrid Sv. Ivan na Pučini — pličina Mramori — otok Alteiz — rt Kastanjija.

Ovakvo dobijena granica u isto vrijeme služi kao osnovna linija za mjerenje širine teritorijalnog mora.

Luke se obično definiraju kao mjesta na kojima se redovito vrši ukrcavanje i iskrcavanje putnika i roba. Njihova granica prema teritorijalnom moru je linija koja spaja najudaljenije točke luke. Luke se dijele na trgovačke i ratne. U ratne luke mogu uplovljavati samo domaći ratni brodovi. Stranim brodovima, bez obzira na vrstu, po pravilu nije dozvoljen pristup u ratne luke. Trgovačke luke dijele se na one koje su otvorene za međunarodni saobraćaj, u koje imaju pravo pristupa brodovi svih zastava, izuzev stranih ratnih brodova, i luke koje su otvorene samo za domaći saobraćaj.

Zalivi. — Da bi jedan zaliv spadao u unutrašnje morske vode mora da ispuni tri uvjeta: 1. sve obale zaliva moraju pripadati istoj državi, 2. površina zaliva mora biti jednaka ili veća od površine polukruga, čiji je promjer prava linija koja zatvara ulaz u zaliv i 3. rastojanje na ulazu između krajnjih točaka ne smije preći 24 nm. — Ako širina ulaza u zaliv prelazi 24 nm, osnovna prava linija od 24 nm se povlači tako da zatvara najveću površinu mora, koju je moguće obilježiti linijom te dužine.

Položaj stranih brodova u našim unutrašnjim morskim vodama

Strani brodovi mogu uploviti u naše unutrašnje morske vode jedino sa odobrenjem naših vlasti. Ne smiju plovidi kroz zabranjene zone. Sve dok se nalaze u našim unutrašnjim morskim vodama, njihova posada i putnici imaju se u svemu pridržavati zakona i drugih propisa SFRJ. Pravni položaj stranih brodova u našim unutrašnjim morskim vodama razlikuje se prema tome, da li se radi o rat-

nom brodu, brodu u javnoj službi, trgovačkom brodu, ribarskom brodu, jahti ili nuklearnom brodu.

Ratni brodovi uopće u međunarodnom pravu imaju bitno različit status od svih ostalih brodova. Oni uživaju pravo neprikosновенosti (imuniteta) od strane vlasti, ma gdje se nalazili, pa i dok se nalaze u stranim unutrašnjim vodama. Međutim, oni moraju poštovati pravne propise obalne države čije gostoprimstvo uživaju. U slučaju povrede tih propisa država može samo izuzetno primijeniti represivne mjere. Ona nema pravo uzaptiti ili zadržavati strani ratni brod, kazniti ili pritvoriti bilo koga od njegove posade i sl. Sasvim je jasno da strani ratni brodovi mogu uploviti u naše unutrašnje morske vode jedino ako su dobili za to posebno odobrenje, koje daje Savezno izvršno vijeće. Njihov boravak u pravilu ne može biti duži od 10 dana. Za vrijeme boravka ne smiju vršiti nijednu radnju koja je zabranjena jugoslavenskim propisima odnosno pravilima međunarodnog prava, a naročito slijedeće:

Vršenje geodetskih i hidrografskih radova. Snimanje, skiciranje, crtanje ili sastavljanje opisa obale i objekata na obali, na moru ili pod vodom, kao i plovnih objekata, Artiljerijsko i torpedno gađanje ili ma koje drugo gađanje. Reflektorske vježbe. Pokrete naoružanih čamaca i iskrcavanje naoružanog ljudstva. Uzlijetanje brodskih zrakoplova. Polaganje mina, makar i radi vježbe. Vršenje podvodnih ili kemijskih vježbi, izvršenje smrtne kazne.

Ako strani ratni brod i njegova posada vrše povredu naših propisa, pa čak i nakon opomene od našeg nadležnog vojno pomorskog organa, može mu se otkazati gostoprimstvo. Odluku o tome donosi SIV. Takav brod, odnosno brodski sastav, dužan je da napusti jugoslavenske vode u roku određenom u otkazu gostoprimstva.

Trgovački brodovi strane zastave mogu uploviti u unutrašnje vode SFRJ ako je to potrebno po prirodi posla (ukrcavanje ili iskrcavanje tereta i putnika i sl.). Oni ne uživaju nikakav imunitet. Dok traje njihov boravak u potpunosti su potčinjeni pod zakonodavnu i sudsku vlast naše države, izuzev unutrašnjih odnosa na brodu koji nemaju nikakvih štetnih posljedica u odnosu na našu državu i njene interese.

Ribarski brod koji ima stranu državnu pripadnost ne smije prolaziti odnosno loviti ribu ili vaditi drugo morsko blago u našim unutrašnjim morskim vodama, osim ako je to predviđeno ugovorom između naše i njegove države i u okviru tog ugovora. U tom slučaju propisi SFRJ primjenjuju se na strani ribarski brod za sve vrijeme dok se nalazi u našim unutrašnjim morskim vodama.

Jahte. — Naš Zakon o obalnom moru, vanjskom pojasu i epikontinentalnom pojasu daje slijedeću definiciju: »Strana jahta je brod koji ima stranu državnu pripadnost a namijenjen je razonodi ili sportu i koji se takvim smatra i prema propisima dotične države.« (čl. 2. t. 3).

Strana jahta je dužna da se po ulasku u naše obalno more prijavi nekoj od naših lučkih kapetanija. Dužna je da se podvrgne pregledu koji vrše organi pomorske, carinske i zdravstvene službe, kao i organi za unutrašnje poslove. Može se kretati kroz naše unutrašnje morske vode samo u okviru plana plovidbe (itinereru) koji joj je odobrila naša lučka kapetanija. Za čitavo vrijeme boravka u našim vodama podlježe pod našu zakonodavnu i sudsku vlast. Može se koristiti jedino u svrhe sporta i razonode. Nažalost ima slučajeva kada se strane jahte u našem moru bave i drugim radnjama, koje predstavljaju najgrublje kršenje naših propisa. Nedavno su naši organi uhvatili jednu stranu jahtu u blizini Dubrovnika koja je sa morskog dna izvadila veliki broj amfora i vršila druge zabranjene radnje. Treba znati da se ponekad strane jahte upotrebljavaju i u špijunske svrhe, što predstavlja najgori vid zloupotrebe gostoprimstva i kao takvo se kažnjava.

Nuklearni brod može uploviti u naše luke tek pošto se ustanovi da od tog broda ne postoji opasnost prouzrokovanja nuklearne štete i nakon što dobije odobrenje od naših nadležnih organa za uplovljenje.

PRAVO PROGONA STRANIH BRODOVA

Progon stranog broda zbog povreda zakona i drugih propisa obalne države može se vršiti jedino ako je započet dok se strani brod ili njegovi članci nalaze u unutrašnjim morskim vodama, teritorijalnom moru ili vanjskom morskom pojasu. Progon se može nastaviti na otvorenom moru pod uvjetom da nije prekinut. Pravo progona prestaje čim progonjeni brod uplove u teritorijalno more svoje ili neke strane države.

U prethodnim člancima upoznali smo se sa osnovnim i najvažnijim pitanjima iz međunarodnog prava mora. U kratko da se podsjetimo: prema obimu vršenja vlasti od strane obalne države, razlikuju se sljedeća područja:

— unutrašnje morske vode, nad kojima obalna država ima potpunu vlast;

— teritorijalno more, nad kojim se također prostire vlast obalne države, ali sa ograničenjem da postoji pravo stranih brodova na neškodljiv prolaz kroz to more;

— vanjski morski pojas, nad kojim obalna država vrši pojedina određena prava, radi zaštite svojih posebnih interesa (carinskih, fiskalnih i sanitarnih, te kontrolu prelaska državne granice).

Otvoreno more, koje obuhvata ogromni morski prostor izvan unutrašnjih morskih voda i teritorijalnog mora pojedinih država, nije podvrgnuto suverenitetu nijedne države.

Osnovi prava progona

Brodovi koji se koriste pravom neškodljivog prolaska teritorijalnim morem strane države, ili dok se nalaze u njenim unutrašnjim morskim vodama, dužni su da se pridržavaju zakona i propisa te države. Međutim, ako bi ti propisi bili prekršeni od nekog stranog broda, obalna država može primijeniti sankcije u skladu sa pravilima međunarodnog prava i svojim zakonima.

Praksa pokazuje da brodovi koji prekrše propise obalne države (na pr. vrše krijumčarenje, love ribu u zabranjenim zonama, zagađuju more itd.), često nastoje izbjeći odgovornost bijegom na otvoreno more. U takvim slučajevima obalna država, pod određenim uvjetima, ima pravo progoniti takav brod, zaustaviti ga i sprovesti u svoju luku radi daljnjeg postupka. **Pravo progona** je izuzetak od načela slobode mora, jer dozvoljava brodu koji vrši progon (progonitelju) da i na otvorenom moru stranom brodu, kojeg progoni, nametne vlast svoje države.

Pravo progona u SFRJ normirano je Zakonom o obalnom moru, vanjskom morskom pojasu i epikontinentalnom pojasu Jugoslavije, od 24. IV 1965. (član 27) i Uputstvom o primjeni propisa SFRJ i pravila međunarodnog pomorskog prava u miru za JNA. Propisi međunarodnog prava o pravu progona kodificirani su Ženevskom konvencijom o otvorenom moru od 28. IV 1958. (član 23).

Koji su uvjeti prava progona?

Pravo progona ne može se vršiti samovoljno, već samo uz strogo pridržavanje uvjeta, sadržanih u navedenim propisima, kojima je određeno, kako i kada to pravo nastaje, kako se vrši i kada prestaje. Razmotrimo ih redom:

Prekršaj zakona i propisa obalne države

Pravo progona, naravno, ne može nastati ako se strani brod u svemu pridržava propisa obalne države i pravila međunarodnog prava. Pravo progona nastaje jedino u slučaju kada strani brod prekrši neke od tih propisa i nastoji da bijegom izbjegne posljedice prekršaja.

U slučaju da strani **ratni brod** ne poštuje propise obalne države o prolazu kroz teritorijalno more i ne oda-

zove se pozivu, da se pridržava tih pravila, obalna država može tražiti od njega da napusti teritorijalno more. Ovo iz razloga što ratni brod uživa pravo imuniteta, pa ne može biti podvrgnut vlasti strane države.

Odredbi o pravu progona ne odnose se na ratne brodove ili na druge brodove strane zastave, koji su u statusu izjednačeni sa ratnim brodovima (brodovi u javnoj službi).

Mjesto prekršaja. — Daljnji je uvjet, da je povreda propisa obalne države izvršena dok se strani brod ili njegov člamac (jedan ili više čamaca) nalazio u unutrašnjim morskim vodama, teritorijalnom moru ili vanjskom morskom pojasu. Prema tome, treba razlikovati dvije mogućnosti u slučaju prekršaja: 1. da se strani brod nalazi unutar nekog od navedenih područja, ili 2. da se strani brod nalazi, izvan tih područja, na otvorenom moru, a njegovi članci ili bilo koja druga pertinencija broda, upućeni su da izvrše radnje u području vlasti obalne države, koje predstavljaju po njenim propisima prekršaj. Ni u ovakvom slučaju strani brod se ne oslobađa odgovornosti, bez obzira na to što se on nalazi na otvorenom moru, jer se zabranjena djelatnost vrši pomoću njegovih čamaca ili posade u području vlasti obalne države. Progon u vanjskom morskom pojasu može biti započet isključivo za povredu samo onih prava, koja obalna država ima u tom pojasu (carinski, fiskalni i sanitarni nadzor i nadzor prelaska državne granice). Međutim, ako bi brod, njegovi članci ili posada, obavljali neku djelatnost na otvorenom moru, koja je inače zabranjena u granicama vlasti obalne države (na primjer krijumčarenje), prema takvom brodu ne mogu se preduzeti nikakve sankcije od strane obalne države. Ona može vršiti vlast samo nad svojim brodovima i prema njima preduzeti sankcije, ako su sudjelovali u nekoj zabranjenoj djelatnosti.

Tko vrši pravo progona? — Progon mogu vršiti samo ratni brodovi ili vojni zrakoplovi ili drugi brodovi i zrakoplovi namijenjeni javnoj službi, ako su posebno ovlašteni u tu svrhu. Ostali brodovi nemaju na to nikakvo pravo, jer oni nisu ovlašteni za vršenje javne službe.

Odakle počinje progon? — Nije neophodno da se brod ili zrakoplov, koji daje nalog za zaustavljanje nekog broda, koji plovi unutrašnjim morskim vodama, teritorijalnim morem ili vanjskim morskim pojasom, i sam tu nalazi u trenutku kad je taj brod primio pomenuti nalog. Progon se, dakle, može započeti bez obzira na to da li se brod koji progoni nalazi u obalnim vodama ili na otvorenom moru.

Kada je progon započet? — Progon se može započeti tek pošto se brod ili zrakoplov koji progoni (progonitelj) sa sigurnošću uvjerio, sredstvima kojima raspolaže, da se progonjeni brod ili njegov člamac nalaze u nekom od područja vlasti obalne države. Prema tome prvo treba utvrditi točnu poziciju stranog broda. Progon se može započeti tek pošto je dat, za to pogodnim sredstvima, vidljiv ili čujni znak za zaustavljanje i to sa takve udaljenosti da ga je strani brod bez sumnje primio.

Progon mora biti neprekinut. — Strani brod, koji se nije odazvao nalogu da se zaustavi, već bježi, mora se progoniti sve dok ne bude stignut, odnosno zaustavljen. Međutim, ako se desi da progonjeni brod izmakne progonitelju (na pr. uslijed svoje veće brzine, slabe vidljivosti i sl.) prekida se kontinuitet progona, koji je započeo u vodama obalne države, a time i samo pravo progona prestaje. To znači da ako se taj brod kasnije i opazi na otvorenom moru, ne smije se nastaviti progon. Međutim, ako bi taj brod kasnije uplovio u vode obalne države, može biti uzet na odgovornost zbog ranije počinjenog prekršaja.

Progon mogu vršiti jednovremeno ili naizmjenično brod i zrakoplov, ali pod uvjetom da za to vrijeme ne dođe do prekida progona. Dakle, progon ne mora vršiti neprekidno samo onaj brod koji ga je započeo. On ga može »predati« drugom brodu ili zrakoplovu. Odlučna je jedino činjenica da progon bude neprekinut, odnosno da strani brod, koji na dati nalog neće da se zaustavi, bude stalno progonjen.

Kada i kako prestaje pravo progona? — Progon može prestati na tri načina:

1. kad progonjeni brod bude zaustavljen;
2. kad se progon zbog bilo kojeg razloga prekine;
3. kad progonjeni brod uplovi u teritorijalno more svoje ili ma koje strane države.

Brod progonitelj nema pravo da »vreba« strani brod kako bi ga sačekao i nastavio progon, kad on isplovi iz teritorijalnog mora strane države. Kad je »neposlušni« brod uplovio u svoje ili tuđe teritorijalno more, progon je samim tim prestao, jer progonitelj ne smije nastaviti progon u tuđem teritorijalnom moru, jer kao što smo vidjeli pravo progona predstavlja određeno vršenje vlasti obalne države, a ona svoju vlast nema pravo vršiti na području suvereniteta druge države.

Postupak sa progonjenim brodom. — Pod navedenim uvjetima svaka država ima pravo da u granicama svoje suverenosti (t. j. u unutrašnjim morskim vodama, teritorijalnom moru i vanjskom morskom pojasu, za povre-

du prava koja ima u tom pojasu) započne progon stranog broda, ako je odbio da se zaustavi, da nastavi progon i na otvorenom moru, uzapti »neposlušni« brod i sprovede ga u neku od svojih luka. Sa progonjenim brodom i njegovom posadom treba postupati sa svim obzirima dok je to moguće. Međutim, ako progonjeni brod pruža otpor, ili se ne pokorava nalogu da se zaustavi, progonitelj može upotrebiti sva sredstva da ga zaustavi i prisili na poslušnost. U krajnjem slučaju može upotrijebiti i oružje, ali pri tom, koliko je god to moguće, treba čuvati živote posade. Potapanje broda može biti rezultat akcije, ali joj ni u kom slučaju ne smije biti svrha. Ukoliko, ipak dođe do potapanja broda, ili njegovog onesposobljenja za plovidbu, brod odnosno zrakoplov koji je vršio progon dužan je da preuzme sve potrebne mjere, da spasi posadu i druge osobe sa progonjenog broda.

Za obalnu državu, naročito za njen međunarodni ugled, od posebne je važnosti da njeni organi znaju šta smiju učiniti, a šta ne smiju za odbranu njenih interesa. Stoga ona svojim internim propisima detaljno uređuje pravo progona, a u skladu sa pravilima međunarodnog prava.